

جغرافیا و روابط انسانی، بهار ۱۴۰۳، دوره ۶، شماره ۴، ۹۳۹-۹۲۶

نقش حکمروایی خوب شهری در مدیریت بافت های فرسوده

مطالعه موردی: محدوده بافت فرسوده شهر مشهد

مهدی صفری^{۱*}، کتایون علیزاده^۲، حمید جعفری^۳

۱- دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، دانشکده فنی و مهندسی، گروه جغرافیا، دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی

mahdesafare@gmail.com، مشهد، ایران

۲- دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، دانشکده فنی و مهندسی، گروه جغرافیا، دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی شهری،

مشهد، ایران

۳- دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، دانشکده فنی و مهندسی، گروه جغرافیا، دانشیار جغرافیا و برنامه ریزی روستایی،

مشهد، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۱۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۶/۳۰

چکیده:

حکمروایی خوب شهری به عنوان شیوه جدیدی از مدیریت شهری می باشد که در آن به واسطه بهبود چندین عامل می تواند توسعه پایدار اقتصادی و کیفیت بالای زندگی را در بر داشته باشد. از طرف دیگر یکی از دغدغه های مدیران و برنامه ریزان شهری در شهرهای بزرگ کشور از جمله شهر مشهد که نیازمند برنامه ریزی برای حل آن می باشد، بافت های فرسوده شهری است اکنون باید دید که حکمرانی خوب شهری چگونه می تواند در جهت نیل به ساماندهی بافت های فرسوده شهری گام بردارد. هدف از انجام این تحقیق ارزیابی وضعیت شاخصه های حکمروایی خوب شهری در بافت فرسوده شهر مشهد از دید شهروندان و شناسایی وضعیت شاخصه های حکمروایی خوب شهری در هر یک از حوزه های بافت فرسوده می باشد. روش بررسی در تحقیق حاضر آن مبتنی بر روش توصیفی-تحلیلی است. و اطلاعات مورد نیاز از دو روش اسنادی و میدانی (پرسش نامه) جمع آوری شده است. و با استفاده از نرم افزار Spss و آزمون های t-test، تحلیل واریانس و رگرسیون چندگانه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. جامعه آماری این پژوهش براساس سرشماری ۱۳۹۵ حدود ۵۱۹۹۲۴ نفر است که با استفاده از روش نمونه گیری کوکران، حجم نمونه ۳۸۴ محاسبه شده است. نتایج حاصل از آزمون t-test بیانگر این است که شاخصه های حکمروایی خوب در شهر مشهد در وضعیت مطلوبی قرار ندارند. نتایج از آزمون تحلیل واریانس نشان می دهد که از بین حوزه های بافت فرسوده شهر مشهد حوزه ۶ و ۱۰ به ترتیب با میانگین ۱۰۹۲ و ۲۰۴ در بدترین وضعیت قرار دارند در پایان نیز با توجه به نتایج حاصل از پژوهش، پیشنهاداتی جهت بهبود وضعیت این شاخص ها در بافت فرسوده شهر مشهد ارائه می گردد.

واژگان کلیدی: حکمروایی، حکمروایی خوب شهری، مدیریت شهری، بافت فرسوده، مشهد

مقدمه:

می توان تصور کرد که مدیریت بر شهرها در سال های آینده، از جمله دغدغه های بزرگ نظام مدیریت در کشور خواهد بود و بدین ترتیب توسعه شهرنشینی شتابان علاوه بر چالشهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و زیست محیطی با چالش های مدیریتی نیز روبرو خواهد گشت (موحد و همکاران، ۱۴۸۱ ص. ۱۳۹۳). هر فعالیت اجتماعی بدون وجود مدیریت سازمان یافته که اهداف و ابزارهای رسیدن به آنها را مشخص کند و فعالیت ها را هماهنگ سازد، از هم می پاشد و به بی نظمی می گراید؛ و شهر نیز که از پیچیده ترین و متنوع ترین جلوه های زندگی بشری را در خود دارد بدون وجود نظام مدیریت شهری، که ضمن انجام برنامه ریزی های لازم برای رشد و توسعه آینده شهر، به مقابله با مسائل و مشکلات کنونی آن بپردازد، بی سامان می گردد. (سعیدنیا، ۱۳۸۳، ص. ۱۹). طرح مفاهیم نوینی چون توانمندسازی، مشارکت، حکمرانی خوب شهری، و غیره نشاندهنده موجی نوین در تفکر برنامه ریزی شهری است (مهری و همکاران: ۱۴۰۱، ص. ۲۷۴) امروزه ایجاد تحول در نظام مدیریت توسعه شهری با توجه به مدیریت به صورت حکمروایی شهری، به مفهوم مشارکت توأم مردم، نهادهای محلی، سازمانهای دولتی و غیر دولتی به عنوان بازیگران اصلی توسعه شهرها یک ضرورت است (لاله پور: ۱۳۸۶، ص. ۶۱). این ضرورت تا آنجاست که می توان گفت که: با حکمروایی خوب شهری می توان بر بسیاری از مشکلات و چالش های پیش روی مدیران شهری فائق آمد. از طرفی شهرهای نسل آینده تحت عنوان شهرهای هوشمند علاوه بر انگاره ها و ارکان اصلی هوشمندی، دارای ویژگی هایی از جمله عدم تمرکز، پیوستگی، یکپارچگی، دیجیتالی بودن، دسترسی پذیری، مجازی سازی و هوشمند سازی نیز هستند. تحقق حکمروایی خوب کمک خواهد کرد، تبدیل ویژگی های مذکور از ظرفیت به زیرساخت تسریع گردد. (قهرمانی، برادران ۱۳۹۵، ص. ۷۵۶) با وجود تعاریف گسترده ای که در مفهوم شهر هوشمند شده است، هنوز یک جمع بندی کلی در مورد آن وجود ندارد و محققان حوزه های علمی مختلف محتوای متنوعی را پیشنهاد کرده اند. اصطلاح شهر هوشمند و ریشه آن را باید از جنبش رشد هوشمند که در اواخر دهه ۱۹۹۰ و اوایل ۱۹۹۰ به وجود آمد و از سیاست های جدید برنامه ریزی شهری حمایت می کرد، پیگیری کرد (هریسون و دنلی، ۲۰۱۳، ص. ۲۷). شهر هوشمند یک روند جهانی از راهبرد های شهری است که هدف آن بهبود کیفیت زندگی ساکنان مناطق شهری و افزایش قدرت نوآوری های پیشرفته برای حل مشکلات ناشی از تراکم بالای جمعیت می باشد (هاجدوک، ۲۰۱۶، ص. ۳۵).

یکی از معضلات شهری در شهرهای بزرگ و کلان شهرها، وجود بافت های فرسوده شهری می باشد، بافت هر شهر در حقیقت کمیته پویا و در حال تغییر است که وضع کالبدی شهر و چگونگی شکل گیری آن را در طول زمان نمایان می سازد (قربانی، ۱۳۹۴، ص. ۶۷). فرسودگی نتیجه تغییر و ثبات نسبی بافت ساخته شده و محل آن است (تایسدل و همکاران، ۱۳۹۰، ص. ۵۸). بافت فرسوده شهری به عرصه هایی اطلاق می شود که یکی از ۳ مشخصه زیر را دارا باشند (حبیبی و همکاران، ۱۳۹۱، ص. ۶۱). - بلوک هایی که بیش از ۵۰ درصد ابنیه آن ناپایدار و فرسوده باشد - بلوک هایی که بیش از ۵۰ درصد معابر آن کمتر از ۶ متر باشد - بلوک هایی که بیش از ۵۰ درصد ابنیه آن کمتر از ۲۰۰ مترمربع باشد که می توان از طریق مالکان و سرمایه گذاران غیردولتی، شهرداری ها و دولت و تحقق عملی مشارکت مالکان و ساکنان بافت فرسوده،

اقدام به بهسازی و نوسازی بافت مذکور نمود. بافت فرسوده شهری، متناسب با شرایط انسانی و طبیعی در هر شهری، نیازمند مداخله و اصلاح است این بافتها در اکثر شهرها هسته اولیه شکل گیری شهر را شامل می شوند که فرسوده بودن آنها موجب اختلال در شکل گیری ارتباط بین بخش مرکزی و میانی و بخش پیرامونی می شود (وارثی و همکاران، ۱۳۹۱، ص ۱۳۰) با نگاهی به مداخلات صورت گرفته در زمینه بهسازی و نوسازی بافت فرسوده در کشور این واقعیت به وضوح دیده می شود که عدم موفقیت بعضی از طرح های شهری، در عدم مشارکت مردم، پاسخگویی مسئولیت پذیری مدیران، عدالت و برابری، اجماع جمعی و قانونمندی و... نمود یافته است. لذا مدیریت شهری در چند سال اخیر به دنبال توسعه الگوی جدید مدیریت مجموعه شهری است. (حبیبی، ۱۳۷۵، ص ۳).

یکی از شهرهای کشور که در آن توسعه شهرنشینی شتابان علاوه بر چالشهای اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و زیست محیطی با چالش های مدیریتی روبرو کرده شهر مشهد مقدس می باشد. از اینرو اصلاح و بازنگری ساختار نظام مدیریتی در مشهد و تطابق آن با تحولات نوین در عرصه مدیریت شهری بخصوص در «مالکیت محوری» در اجرا بر پایه نهضت نوسازی (آئینی، ۱۳۸۸، ص ۱۶۹). به طور جدی ضروری می باشد.

در هر پژوهش علمی مطالعه و بررسی تحقیقات، متناسب با موضوع مورد بررسی، لازم و ضروری است؛ چرا که بدون دستیابی به نتایج پژوهشی دیگران و توسعه و تکامل آنها، امکان رسیدن به پاسخ مناسب و تجزیه و تحلیل بهتر میسر نیست. در زمینه حکمروایی خوب شهری تاکنون تحقیقات زیادی در داخل و خارج از کشور انجام شده است که در شکل شماره (۱) به چند مورد از مهمترین آنها اشاره میکنیم. بررسی پیشینه تحقیق، نشان میدهد که تحقیقات همسو در حوزه مدیریت شهری بر اساس شاخصهای حکمروایی خوب شهری در سایر شهرها از دیدگاه مدیران و تصمیم گیران شهری مورد بررسی قرار گرفته اند. اما در پژوهش حاضر به اولویتبندی شاخصهای حکمروایی خوب شهری از دیدگاه شهروندان جامعه هدف، بدون دخالت و تسری دیدگاه دیگر ذینفعان شهری، مدیران، سرمایه گذاران پرداخته شده است که این موضوع « رویکرد انتقادی » و... با نوآوری پژوهش حاضر نسبت به سایر پژوهشها می باشد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل شماره (۱) پیشینه تحقیق

نام محقق	موضوع	نتایج
احمد پوراحمد کرامت اله زیاری سین حاتمی نژاد شهرام پارسا پشاه آبادی	مفهوم و ویژگی بهای شهر هوشمند	علی رغم ادبیات گسترده در مورد مفهوم شهر هوشمند، هنوز یک درک روشن و واضح و اجماع عمومی در ای نباره وجود ندارد و محققان حوز ههای علمی مختلف محتوای متنوعی را پیشنهاد کرده اند.
محمدجواد شعبانپور حقیقی، کرامت الله راسخ، مجید رضا کریمی	تأثیر حکمرانی خوب بر فرصت ها و چالش های محلات قدیمی شهر جهرم	نتیجه کلی پژوهش نشان داد که این مناطق از ظرفیت های مطلوب برای عملیاتی شدن رویکرد حکمروایی خوب برخوردار هستند، کما این که در این مسیر چالش ها و موانعی نیز وجود دارد.
پاپ کیوشنگ	حکمروایی خوب شهری در آسیای جنوب شرقی	تمرکززدایی و خصوصی سازی باعث بهبود حکمروایی شهری و کارایی ارائه خدمات عمومی میگردد.
کتایون عزیزاده حامد روشنایی	نقش حکمروایی خوب در برندسازی شهری مطالعه موردی: شاندیز	به طور کلی، وضعیت محاسبات نشاندهنده این است که در صورت تحقق شاخصهای حکمروایی خوب در شهر شاندیز، این امر می تواند تأثیر زیادی بر تصویر ذهنی شهروندان داشته باشد و به راحتی می توان از این پتانسیل بدرای برندسازی شهرشاندیز استفاده کرد.
محمد رحیم رهنما- عزت الله مافی - روح الله اسدی	تحلیل جایگاه حکمروایی خوب شهری در مشهد با الگوی SWOT	اجماع مدیران محلی برای اجرای مدیریت یکپارچه شهری و ضرورت هماهنگی بین سازمانی -قانون مداری سازمان ها و جلوگیری از مدیریت گروه های غیر رسمی در مدیریت شهری
محمد رحیم رهنما- روح الله اسدی	تحلیل وضعیت شاخص های حکمروایی خوب شهری در شهر مشهد	در بین شاخص های نه گانه لحاظ شده از نظر شهروندان بهترین وضعیت را شاخص مشارکت و بدترین وضعیت را عامل عدالت داشته است.

مآخذ: (یافته های پژوهش، ۱۳۹۹)

رفع ناپایداری توسعه شهری در کشورهای در حال توسعه، رفع ناپایداری ها از بدنه نهادهای مدیریتی و برنامه ریزی و کارآمدسازی، اثرپذیری و مسئولیت پذیری بیشتر در اداره امور شهری و تفویض وظایف، صلاحیت ها و قدرت به حکومت های محلی و دیگر ذی نفعان محلی است که تمام اینها به شیوه جدیدی از اداره شهرها به نام حکمروایی شهری دلالت دارد. در شرایط پیچیدگی جوامع شهری و به دنبال آن تعدد و تکثر کنشگران و نیروهای موثر در حیات شهری در مقیاس های مختلف محلی، ملی و منطقه ای و ضرورت همگرایی آنها در جهت رسیدن به عدالت فضایی را می توان مهمترین استدلال ضرورت حکمروایی شهری و جایگزینی آن به جای شیوه های قبلی مدیریت دانست. در این الگو مسئولیت

اجرای مستقیم مدیریت شهری کمتر شده و امکان بیشتری برای رویکرد مدیریت و برنامه ریزی راهبردی فراهم می شود. در اینجا مدیریت شهری از بالا به پایین نیست و مشارکت شهروندان در اداره امور شهری جزء جدایی ناپذیر آن است. (خادم الحسینی و دیگران، ۱۳۹۰، ص. ۱۵۴). از آنجا که حکمروایی در بیانی ساده، فرآیندی از تصمیم سازی و روندی است که تصمیم ها در آن به اجرا در می آیند، می توان آن را به قدمت تمدن بشری دانست (فرزین پاک، ۱۳۸۳، ص. ۶۸). حکمروایی شهری به طور خاص تر نیز اهداف عملیاتی بدین شرح را دنبال می کند: ۱- کاهش فساد. ۲- بهبود کیفیت معاش و افزایش امکان زندگی برای همه شهروندان. ۳- حفظ دموکراسی. ۴- ایجاد فرصت و امکان برای مردم به منظور نشان دادن خواسته ها و آمالشان در زندگی. ۵- اعتدالی امنیت، برابری و پایداری (بیگلر و همکاران، ۱۳۹۷، ص. ۱۹۶). در چارچوب اهداف فوق: «حکومت» مجموعه ای از نهادهای رسمی و حقوقی با قدرت قانونی است. اما حکمروایی نوعی فرآیند است. این فرآیند متضمن نظام به هم پیوسته ای است که هم حکومت و هم اجتماع را در بر می گیرد. کل نگر و فراگیری همه ابعاد کنشگران و فرایندهای موثر بر حیات و توسعه شهری را می توان دو سر یک طیف تصور کرد که مبین نگرش ها و الگوها ی بسیار متفاوت و متمایزی هستند که هر یک شکل و فرآیند متفاوتی از مدیریت شهری را پدید می آورند (کاظمیان، ۱۳۸۶، ص. ۶). یک مبنای اساسی برای ویژگیهای حکمرانی خوب شهری شاخص هایی است که از سوی برنامه توسعه سازمان ملل و بانک جهانی مطرح شده اند که بر این اساس و براساس مطالعات انجام گرفته در زمینه حکمرانی خوب شهری و مطابقت آن با شرایط شهرهای ایران، شاخصهایی چون مشارکت شهروندان، اثربخشی و کارایی، پذیرا بودن و پاسخده بودن، مسئولیت و پاسخگویی، شفافیت، قانونمندی، جهت گیری توافقی، عدالت، بینش راهبردی و تمرکززدایی برای این منظور معرفی و در ادامه تعریف شده اند (رفعیان، ۱۳۹۰، ص. ۵).

شکل شماره (۲): شاخصه های حکمروایی خوب شهری

متغیرها	شاخصه های حکمروایی خوب
	مشارکت شهروندان
	جهت گیری توافقی
	اثربخشی و کارایی
	پذیرا و پاسخ دهنده
	مسئولیت و پاسخگویی

شفافیت	بالا بردن کیفیت و کارایی از طریق اطلاع رسانی به شهروندان درباره کارهای عمرانی و رفاهی بافت های فرسوده ، جلوگیری از تبعیض های ناروا ،اطلاع رسانی به عموم مردم درباره جزئیات و هزینه های طرح ها و برنامه های بهسازی و نوسازی،
قانونمندی	کافی بودن قوانین در رابطه با مسائل بافت فرسوده، تاثیرگذاری افراد و گروه های ذینفع در برنامه ریزی و مدیریت بافت فرسوده و آگاه بودن مردم از قوانین موجود در حوزه عمل شهرداری و رعایت کردن آنها.
عدالت	منظور از عدالت ، ایجاد فرصت های مناسب برای همه شهروندان در زمینه ارتقای وضعیت رفاهی آنها و تلاش در راستای تخصیص عادلانه منابع و مشارکت اقشار محروم در اعمال نظر و تصمیم گیری است.
بینش راهبردی	در نظر گرفتن گروههای مردم توسط شهرداری در برنامه ریزی و اجرای طرح های بافت فرسوده، آینده نگری در برنامه های شهرداری و شورای شهر برای بافت فرسوده و در نظر گرفتن مشکلات چند سال آینده در طرح های انجام شده.
تمرکززدایی	واگذاری اختیار به سازمانها و مراکز مختلف و صالحیت نهادهای محلی بر انجام وظایف تأکید دارد تمرکززدایی بر اصل تفویض مسئولیت به سطح پایین استوار است.

مآخذ: رفیعیان(۱۳۹۰)

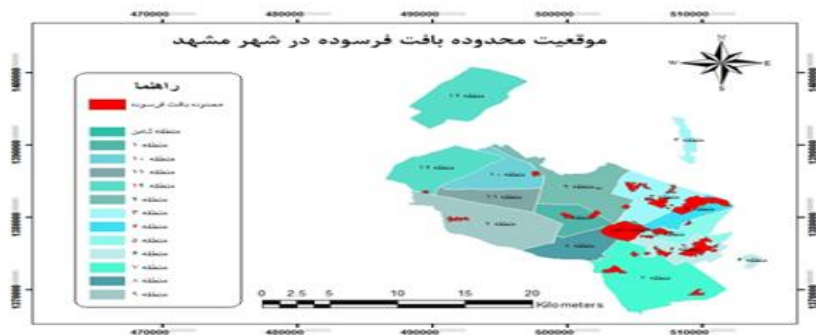
توجه به تحقیقاتی که در شهرهای مختلف صورت گرفته نشان می دهد که شهرداری ها مشکلات گوناگونی در موارد شفافیت و اطلاع رسانی ، عدالت، پاسخگویی و عدم رضایت شهروندان دارند. با توجه به مشکلاتی که در بافت فرسوده مشهد درگیر است حل مشکلات آن نیازمند وجود یک ساختار مدیریتی قوی و منسجم با همکاری و هماهنگی ذینفعان(عناصر حکومتی،خصوصی و عمومی)است(رهنما و همکاران،۱۳۸۹،ص.۱۹۷). عدالت اجتماعی و توسعه آن، شاید یکی از نگرش های نادر و بنیادین محسوب شود. در این میان یکی از پدیده های بحث برانگیز، بحرانی و تاکنون وانهاده شهری، پدیده بافت های فرسوده شهری است که پوزخندی آشکار به بحث عدالت اجتماعی است (عندلیب،۱۳۹۲،ص.۲۱). بنا براین انجام پژوهشی که موانع و محدودیت های تحقق حکمروایی هوشمند در بافت فرسوده مشهد شناسایی کند ضرورتی انکارناپذیر است. بدین منظور محدوده بافت فرسوده مناطق سیزده گانه مشهد از نظر شاخصه های حکمروایی مورد مقایسه قرار می دهیم تا یک ارزیابی کلی از حکمروایی هوشمند شهری در مشهد داشته باشیم تا بررسی کنیم که کدام یک از شاخص های حکمروایی خوب شهر در بافت فرسوده شهر مشهد وضعیت مطلوب تری دارد؟ و کدام یک از حوزه های بافت فرسوده شهر مشهد در بدترین وضعیت از لحاظ شاخص های حکمروایی خوب شهر قرار دارند؟ و همچنین مشخص شود که کدام یک از شاخص های حکمروایی خوب شهری در بافت فرسوده شهر مشهد در آینده تاثیر بیشتری دارند؟

متدلوژی:

شهر مشهد مرکز استان خراسان رضوی با ۳۵۱ کیلومتر مربع مساحت، در شمال شرق ایران و در طول جغرافیایی ۵۹ درجه و ۱۵ دقیقه تا ۶۰ درجه و ۳۶ دقیقه و عرض جغرافیایی ۳۵ درجه و ۴۳ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۸ دقیقه و در حوضه آبریز کشف رود، بین رشته کوه های بینالود و هزارمسجد واقع است. ارتفاع شهر از سطح دریا حدود ۱۰۵۰ متر (حداکثر ۱۱۵۰ متر و حداقل ۹۵۰ متر) است.(اسکندری،۱۳۹۸،ص.۱۰۴)

براساس سرشماری ۱۳۹۵ شهر مشهد دارای ۳۰۵۷۶۷۹ نفر جمعیت و مساحت ۳۵۱۴۷ هکتار است که مساحت پهنه های بافت فرسوده ۲۲۴۷ هکتار و جمعیت این پهنه ها ۵۱۹۹۲۴ نفر می باشد.

شکل شماره (۳) محدوده بافت فرسوده در شهر مشهد

ماخذ: معاونت برنامه ریزی شهرداری شهر مشهد

روش تحقیق در این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی است که در یک کلیت منطقی در قالب فرایند علمی تحقیق صورت می پذیرد. روش گردآوری اطلاعات به دو صورت کتابخانه ای و میدانی از طریق پرسشنامه صورت می گیرد. ابزار تجزیه و تحلیل اطلاعات در دو بخش آماری و گرافیکی است. برای انجام فعالیت های گرافیکی از نرم افزار GIS و برای تجزیه و تحلیل اطلاعات میدانی از نرم افزارهای آماری SPSS استفاده شده است. جامعه آماری تحقیق کل بافت فرسوده شهر مشهد شامل ۵۱۹۹۲۴ نفر است. برای به دست آوردن حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده است.

در این فرمول حجم جامعه N درصد توزیع صفت در جامعه P درصد توزیع فاقد صفت در جامعه q در سطح t = 95%

است. با توجه به اینکه جامعه آماری برابر ۵۱۹۹۲۴ بوده است و از فرمول کوکران به شرح زیر برای تعیین حجم نمونه استفاده شده است.

$$N=519924 \quad T= 1/96 \quad D=0/05 \quad P=5 \quad q=5$$

$$n = \frac{\frac{(1/96)^2(0/7)(0/3)}{(0/05)^2}}{1 + \frac{1}{519924} \left(\frac{(1/96)^2(0/7)(0/3)}{(0/05)^2} - 1 \right)} = 284$$

این حجم نمونه در هر یک از حوضه های بافت فرسوده متناسب با جمعیت هر حوزه به صورت تصادفی طبقه بندی شده است. شکل شماره (۴).

شکل شماره (۴) محدوده بافت فرسوده مشهد به تفکیک مناطق

نام منطقه	جمعیت منطقه	کل جمعیت پهنه بافت فرسوده	درصد جمعیت هر منطقه به کل جمعیت مناطق	تعداد پرسشنامه مورد نیاز
منطقه ۱	۱۶۷۰۱۳	۱۲۲۹۹	2.36	۳۰
منطقه ۲	۵۱۳۳۶۵	۶۳۷۳	0.12	۳۰
منطقه ۳	۴۱۷۹۵۰	۱۲۲۱۸۲	23.49	۳۶
منطقه ۴	۲۶۱۹۳۸	۱۲۳۹۴۷	23.83	۳۶
منطقه ۵	۱۷۵۸۴۹	۲۶۰۶۳	5.012	۳۰
منطقه ۶	۲۳۲۶۱۶	۱۲۵۵۰۲	24.13	۴۰
منطقه ۷	۶۵۶۵۷۵	۵۸۴۶۹	11.24	۳۲
منطقه ۸	۸۹۲۱۶	۵۸۱۲	1.11	۳۰
منطقه ۹	۳۲۷۰۶۱	۱۳۰۱۰	2.50	۳۰
منطقه ۱۰	۲۹۶۸۲۳	۱۲۸۵۱	2.47	۳۰
منطقه ۱۱	۲۰۰۱۶۱	۰	0	۰
منطقه ۱۲	۱۰۵۲۶۳	۳۳۷۰	0.64	۳۰
منطقه ثامن	۱۳۸۴۹	۱۰۰۴۶	1.93	۳۰
مجموع	۳۰۵۷۶۷۹	۵۱۹۹۲۴	100	۳۸۴

مآخذ: معاونت برنامه ریزی شهرداری مشهد.

برای سنجش شاخص های حکمروایی خوب شهری در بافت فرسوده شهر مشهد از دیدگاه شهروندان ، پرسشنامه در ۱۰ شاخص و ۳۰ گویه طراحی شد. برای تحلیل داده ها از طیف لیکرت استفاده شده است. و پاسخ سوالات به ترتیب ارزش به صورت بسیار کم، کم، متوسط، زیاد، و بسیار زیاد طبقه بندی شد. سپس پرسشنامه ها بر اساس جمعیت هر یک از حوزه ها ، برای هر حوزه اختصاص داده شد. لذا برای کنترل کیفیت نتایج پرسشنامه از لحاظ روایی و پایایی ، از روش آلفای کورنباخ در نرم افزار spss استفاده شد. نتایج حاصل از این روش نشان داد که ضریب آلفا ۰/۹۰ و بیشتر از ۰/۷ بوده و آزمون از پایایی قابل قبولی برخوردار می باشد.

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	384	100.0
	Excluded ^a	0	.0
	Total	384	100.0

Reliability Statistics

Cronbach's	
Alpha	N of Items
.904	30

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

متغیر های این پژوهش عبارتند از: مشارکت، جهت گیری توافقی، اثربخشی و کارایی، پذیرا و پاسخ دهنده، مسئولیت و پاسخگویی، شفافیت، قانونمندی، عدالت، بینش راهبردی و تمرکززدایی. شاخص ها و گویه های استفاده شده در پرسشنامه در جدول (۱) آمده است.

یافته ها:

برای ارزیابی و سنجش شاخص های حکمروایی خوب شهری در بافت فرسوده شهر مشهد، از آزمون **t-test** تک نمونه ای استفاده شده است. هر چه قدر میانگین هر یک از شاخص ها از حد وسط که در طیف لیکرت ۳ است، کمتر باشد: موید وضعیت بد شاخصه های حکمروایی خوب شهری در بافت فرسوده شهر مشهد است. ولی هر چه میانگین هر یک از شاخص ها بالاتر از حد وسط باشد، بیانگر وضعیت خوب شاخص های حکمروایی خوب در بافت فرسوده مشهد می باشد. در این آزمون اگر سطح معنی داری (sig) کمتر از ۵ درصد باشد نشان دهنده این است که میانگین حاصل از نمونه را می توان به کل ساکنان بافت فرسوده شهر مشهد تعمیم داد. در حالی که، اگر حد بالا و پایین هر دو مثبت باشند، نشان دهنده این است که وضعیت آن شاخص بالاتر از حد وسط است. اما اگر حدود بالا و پایین آزمون هر دو منفی باشد، نشان از وضعیت بد شاخص مورد نظر است. نتایج حاصل نشان می دهد با توجه به اینکه سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۵ است، نتایج حاصل از این پژوهش را می توان به کل جامعه تعمیم داد. همچنین با توجه به اینکه حد بالا و پایین شاخص ها منفی است در نتیجه این شاخص ها وضعیت مطلوبی ندارند. شکل شماره (۵).

شکل شماره (۵): آزمون t-test برای شاخص های حکمروایی خوب شهری در بافت فرسوده مشهد

3 = مقدار تست

شاخص های حکمروایی خوب شهری	سطح اطمینان ۰/۹۵					
	حد بالا	حد پایین	اختلاف میانگین	سطح معناداری	درجه آزادی	آمار T
مشارکت	-1.1020	-3.276	-0.21484	0.000	383	-3.745
کارایی و اثربخشی	-2.2883	-5.112	-0.39974	0.000	383	-7.052
شفافیت	-2.2921	-4.983	-0.39518	0.000	383	-7.534
قانون مندی	-2.2828	-4.881	-0.38542	0.000	383	-7.383
پاسخگو و پذیرا بودن	-3.056	-5.408	-0.42318	0.000	383	-7.076
ویاسخگویی مسئولیت	-2.2579	-4.947	-0.37630	0.000	383	-6.249
توافقی گیری جهت	-2.2679	-5.108	-0.38932	0.000	383	-6.303
راهبردی بینش	-2.2672	-4.897	-0.37847	0.000	383	-6.689
تمرکززدایی	-2.2446	-4.845	-0.36458	0.000	383	-5.976
عدالت	-2.2385	-4.777	-0.35807	0.000	383	-5.888
حکمروایی های شاخصه میانگین شهری خوب	-2.2919	-4.451	-0.36851	0.000	383	-9.459

مأخذ: یافته های تحقیق ۱۳۹۹

برای سنجش نابرابری شهر از لحاظ شاخص های حکمروایی خوب، از آزمون تحلیل واریانس استفاده شده است. نتایج بدست آمده از آزمون تحلیل واریانس نشان می دهد که: با توجه به اینکه سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۵ است، با اطمینان ۹۵٪ می توان گفت که فرضیه صفر مبنی بر نبود تفاوت بین نواحی بافت فرسوده از لحاظ شاخص های حکمروایی خوب شهری، رد شده و فرضیه تحقیق به تایید می رسد. در واقع بین نواحی بافت فرسوده شهر مشهد از لحاظ شاخص های حکمروایی خوب شهری تفاوت معنی داری وجود دارد. شکل شماره (۶)

شکل شماره (۶) بررسی رابطه بین نواحی بافت فرسوده شهر مشهد از لحاظ حکمروایی خوب شهری

حکمروایی خوب شهری شاخصه های میانگین

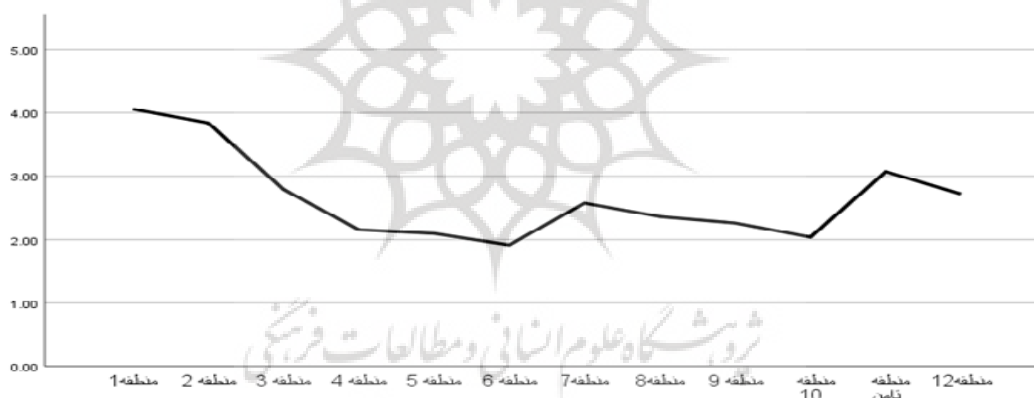
آزمون واریانس	جمع مربعات	درجه آزادی	اختلاف مربعات	آزمون F	سطح معنی داری
بین گروهی	166.029	11	15.094	98.179	0.000
درون گروهی	57.190	372	.154		
جمع	223.219	383			

مأخذ: یافته های تحقیق ۱۳۹۹

آزمون f نسبت برآورد پراکندگی بین گروهی و درون گروهی را نشان می دهد که هر چه مقدار آن بیشتر باشد، یعنی اختلاف میانگین بین گروه ها بیشتر از اختلاف میانگین بین درون گروه ها بوده و در نتیجه احتمال رد فرضیه کاهش و در صد تایید فرضیه تحقیق بیشتر می شود. آنچه که باید مورد توجه قرار گیرد این است که آزمون f تنها معنی داری تفاوت بین گروهها را مورد بررسی قرار می دهد. اما مشخص نمی کند که این تفاوت ها در بین کدام یک از گروه های بررسی وجود دارد. به همین دلیل به منظور تعیین دقیق اختلاف بین گروهها از آزمون LSD استفاده شد که این آزمون میانگین زوج ها را با یکدیگر به صورت دو به دو مقایسه کرده و وجود اختلاف معنی دار بین آنها را نشان می دهد.

با استفاده از نتایج آزمون LSD برای بررسی اختلاف شاخص های حکمروایی خوب شهری در محدوده بافت فرسوده مشهد. پرداخته شد که طی بررسی صورت گرفته مشخص شد اختلاف میانگین در بین نواحی بافت فرسوده شهر مشهد از لحاظ شاخص های حکمروایی خوب شهری معنی دار است زیرا سطح معنی داری در مقایسه این گروه ها کمتر از ۰۵٪ است به جز نواحی ۴ و ۵ .

با توجه به اینکه معنادار بودن اختلاف نواحی از لحاظ شاخصه های حکمروایی خوب شهری به اثبات رسید، می توان به تحلیل آن پرداخت. همانطور که در شکل شماره ۷ و شکل شماره ۸ مشخص است منطقه یک با میانگین ۴.۰۶ و در رتبه اول و منطقه ۶ با میانگین ۱.۹۲ در رتبه آخر قرار دارد.

شکل شماره (۷) اختلاف مناطق بافت فرسوده شهر مشهد از لحاظ حکمروایی خوب شهری

شکل شماره (۸) میانگین شاخصه های حکمروایی خوب شهری در محدوده بافت فرسوده مشهد.

حوزه بافت فرسوده	منطقه ۱	منطقه ۲	منطقه ۳	منطقه ۴	منطقه ۵	منطقه ۶	منطقه ۷	منطقه ۸	منطقه ۹	منطقه ۱۰	منطقه ۱۱	منطقه ۱۲
میانگین	4.06	3.84	2.79	2.16	2.10	1.92	2.57	2.36	2.26	2.04	3.07	2.72

مأخذ: یافته های تحقیق، ۱۳۹۹

بحث:

یکی از جدیدترین رویکردها در زمینه مدیریت بافت های فرسوده شهری برای بهسازی و نوسازی آنها، رویکرد حکمروایی هوشمند می باشد. و این رویکرد زمانی به موفقیت کامل نائل می گردد که در همه شاخصه های مورد نظر در زمینه حکمروایی خوب شهری به وضع مطلوبی برسد. با توجه به یافته های تحقیق مشخص شد که شاخص پاسخگو و پذیرا بودن در بافت فرسوده شهر مشهد وضعیت مطلوب تری نسبت به دیگر شاخصه ها دارد و نتایج حاصل از آزمون t -test بیانگر این است که شاخصه های حکمروایی خوب در شهر مشهد در وضعیت مطلوبی قرار ندارند. نتایج از آزمون تحلیل واریانس نشان می دهد که از بین حوزه های بافت فرسوده شهر مشهد حوزه ۶ و ۱۰ به ترتیب با میانگین ۱.۹۲ و ۲.۰۴ در بدترین وضعیت قرار دارند منطقه یک با میانگین ۴.۰۶ در رتبه اول و منطقه ۶ با میانگین ۱.۹۲ در رتبه آخر بافت فرسوده شهر مشهد از لحاظ شاخص های حکمروایی خوب شهر قرار دارد (جدول شماره ۶). و همچنین شاخص مشارکت در بین شاخصه های حکمروایی خوب شهری در بدترین وضعیت قرار دارد که با توجه بیشتر به این شاخص، می توان در آینده در زمینه احیاء و نوسازی بافت فرسوده شاهد تحولات مثبت بیشتری در شهر مشهد بود.

نتیجه گیری و ارائه پیشنهادها:

در این پژوهش سعی شد که حوزه های بافت فرسوده شهر مشهد، از لحاظ شاخصه های حکمروایی خوب شهری با استفاده از نرم افزار اس پی اس اس و آزمون تی تست، تحلیل واریانس و رگرسیون چندگانه مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. جامعه آماری این تحقیق ۳۸۴ نفر از ساکنان بافت فرسوده شهر مشهد است. نتایج حاصل از این پژوهش نشان می دهد که وضعیت شاخصه های حکمروایی خوب شهری در بافت فرسوده شهر مشهد در وضعیت مطلوبی قرار ندارد. و این به دلیل این است که از شهروندان در مورد طرح های نوسازی و بهسازی نظرخواهی نمی شود. شفافیتی در مورد هزینه های طرح ها صورت نمی گیرد. و در کل تمام مناطق از لحاظ شاخصه های حکمروایی خوب در شرایط یکسانی قرار ندارند. با توجه به موارد مذکور در پایان پیشنهاداتی ارائه می گردد:

- ۱- باید به مشارکت شهروندان ساکن بافت های فرسوده شهر مشهد توجه کافی مبذول شود. و این کار با توجه به محلات گوناگون بافت فرسوده مشهد، با سازو کار اجرایی محله محوری می توان به عملیات بهسازی و نوسازی اقدام کرد.
- ۲- ایجاد تسهیلات برای رسیدگی به نیازها و خواسته های شهروندان تا بتوان به واسطه آن انگیزه و توان آنها را در عملیات نوسازی بالا برد. و این توجه به اصل مالکیت محوری در اجرا می باشد، که با یک حکمروایی خوب شهری موجب توانمندسازی صاحبان املاک فرسوده شد.

منابع

۱. - اسکندری، آ، (۱۳۹۸)، مسجد گوهرشاد: تجربه زیبایی، تلاش اندیشه.
۲. آئینی، م، (۱۳۸۸)، موضوعات اقتصادی، مالی، مدیریتی، در بهسازی و نوسازی بافت های فرسوده شهری. مرکز تحقیقات ساختمان و مسکن.

۳. بیگلر، ح. ه.، رحیم، س.، نوری، ع.، (۱۳۹۷) تبیین تحقّق‌پذیری حکمروایی خوب شهری با تأکید بر هوشمندسازی مکان؛ موردکاوی شهر تهران، مجله مدیریت شهری، شماره ۵۲، ۲۰۴-۱۸۹
۴. پوراحمد، اح.، زیاری، ک.، حاتمی نژاد، ح.، شاه آبادی، پ.، (۱۳۹۷) مفهوم و ویژگی‌های شهر هوشمند - باغ نظر ۱۵، (۵۸)، ۲۶-۵
۵. تائیدل، استیو؛ تراک و هیث، تیم؛ (۱۳۹۰)، باززنده سازی شهرها (رویکردی به محله های تاریخی)؛ ترجمه زیاری، کرامت ا.، رستمی، قهرمان، انتشارات آراد کتاب.
۶. حبیبی، س. م.، مقصودی؛ م.، (۱۳۹۳)، مرمت شهری، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ هفتم، تهران.
۷. حبیبی، س. م.، (۱۳۷۵). از شار تا شهر، تحلیل تاریخی از مفهوم شهر و سیمای کالبدی آن، تفکر و تاثر، انتشارات دانشگاه تهران.
۸. خادم الحسینی، ا.، قدرجانی، ر.، زاهدی، ی. ا.، (۱۳۹۱)، اداره مردمی شهر و مشارکت شهروندان (مطالعه موردی: منطقه ۵ شهرداری اصفهان)، آمایش محیط، ۱۷، (۵)، ۱۵۳-۱۶۹
۹. رفیعیان، م.؛ حسین پور، ع. (۱۳۹۰) حکمرانی خوب شهری از منظر نظریات شهرسازی، تهران: طحان
۱۰. روستایی، ش.، قنبری، ح.، (۱۳۹۵)، تئوری شهری هوشمند و مدیریت هوشمندانه پرداخت الکترونیک در سیستم‌های حمل و نقل، اولین کنفرانس ملی شهر هوشمند، قم، شرکت مشاوران شهر هوشمند، ۱۸۱-۱۶۸
۱۱. رهنما، م.، مافی، ع.، اسدی، ر. (۱۳۹۸) تحلیل جایگاه حکمروایی خوب شهری در مشهد با الگوی SWOT - مجله جغرافیا و توسعه ناحیه ای، ۱۵، ۲۲۴-۱۹۷
۱۲. رهنما، م.، ر.، اسدی، ر.، (۱۳۹۳) تحلیل وضعیت شاخص های حکمروایی خوب شهری در شهر مشهد - مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه ای، ۵، (۲۰)، ۱۶۲-۱۴۳
۱۳. سعید نیا، احمد، (۱۳۸۳)، مدیریت شهری، سازمان شهرداریها و دهیاری های کشور.
۱۴. شعبانپور حقیقی، م.، راسخ، ک.، کریمی، م. (۱۴۰۱). تأثیر حکمرانی خوب بر فرصت‌ها و چالش‌های محلات قدیمی شهر جهرم. پژوهش های جامعه شناسی، ۱۶(۲)، ۶۹-۴۵.
۱۵. علیزاده، ک.، روشنایی، ح.، (۱۳۹۶)، نقش حکمروایی خوب در برندسازی شهری مطالعه موردی: شاندیز - مجله جغرافیا و توسعه فضای شهری، ۴، (۱)، ۱۳۶-۱۱۵
۱۶. عندلیب، ع.، (۱۳۸۹)، اصول نوسازی شهری: رویکردی نو به بافت های فرسوده، انتشارات آذرخش.
۱۷. فرزین پاک، ش.، (۱۳۸۳)، آزمون ختنی های شهر، حکمروایی خوب چیست، شهرداریها، ۶، ۷۵-۶۴
۱۸. قربانی، ر.، (۱۳۹۴)، اصول و مبانی برنامه ریزی شهری، انتشارات سمت، چاپ اول، تهران.
۱۹. قهرمانی، ع.، برادران، م.، م.، مرآتی، ا.، (۱۳۹۵) نقش مفهومی حکمروایی هوشمند مبتنی بر درهم تنیدگی انگاره های زیست بوم حکمروایی خوب، اولین کنفرانس ملی شهر هوشمند. ۷۸۰-۷۵۶
۲۰. کاظمیان، غ.، (۱۳۸۶) در آمدی بر حکمروایی خوب شهری، جستارهای شهرسازی، شماره ۱۹ و ۲۰، ۷-۵

۲۱. لاله پور، م، (۱۳۸۶)، حکمروایی شهری و مدیریت شهری در کشورهای در حال توسعه، فصلنامه جستارهای شهرسازی، ۱۹، ۶۰-۷۱
۲۲. موحد، ع، قاسمی کفرودی، س، کمان رودی، م، ساسان پور، ف، (۱۳۹۴) بررسی حکمروایی خوب شهری در محله های شهری (مورد مطالعه منطقه ۱۹ شهرداری تهران)، برنامه ریزی آمایش و فضا، ۱، (۸۷)، ۱۷۹-۱۴۷
۲۳. مهری، معصومه، ایستگلدی، مصطفی (۱۴۰۱) بررسی اثرات حکمروایی خوب شهری بر شکوفایی شهری در شهر شیراز، جغرافیا و روابط انسانی، تابستان، ۱۴۰۱ دوره ۵، شماره ۱، صص ۲۷۳-۲۸۸
۲۴. وارثی، ح؛ تقوایی، م، رضایی، ن، (۱۳۹۱) ساماندهی بافت فرسوده شهری، مجله برنامه ریزی فضایی، ۲، (۶)، ۱۵۶-۱۲۹
۲۵. Sławomira HAJDUK - THE CONCEPT OF A SMART CITY IN URBAN MANAGEMENT- accepted 18 May 2016-Business, Management and Education-ISSN 2029-7491 / eISSN 2029-6169-2016, 14(1): 34-49- doi:10.3846/bme.2016.319
۲۶. Kioe sheng. (2010): yap Good Urban sage Governacein Southeast Asia Environment and Urbanization , Publications 1877-7058 © 2017 The Authors. Published by Elsevier Ltd. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).
۲۸. Eremia Mireca ،toma Lucian ،sanduleac Mihai (2016) ،the smart city concept in the 21 st century ،10th international conference interdisciplinarity in Engineering INTER –ENG2016
۲۹. Harrison, C., & Donnelly, I. A. (2011). A Theory of Smart Cities. 2-7. New York: W. W. Norton & Company